

nos pie aliter de his sentire, quàm ipsi senserunt, præsertim
cùm priscis temporibus, Aristoteli, quia tardius in lucem
libri sui puenerunt, nec subintelligi, præter eos quos de
moribus scripserat, ante Alexandri commentatoris tem-
pora potuerunt, quem Antonino Romanis imperante
floruisse constat, tum propter altitudinem rerum, quæ
percipi posse non uidentur, nisi quis omnia uolumina,
quæ de ipsis feruntur diligenter uiderit. Aristoteli igitur
his de causis parum recte intellecto, Platone autem
propter ornatum uerborum, dicendiq; bombum, omni-
bus familiari, difficile ipsis fuerit non perperam iudi-
care, non enim poterat ei principatum in philosophia
conferre, quem aut ne perlegerunt quidem, aut si le-
gerunt, minus integre intellexerunt. Accedit quod non
authoritatibus, quæ res fallere plerumq; potest, sed re-
bus ipsis faciunda hæc est nobis collatio.

Diuisio huius libri secundi, & quod Plato uerbis
unum dicit deum, cum re multos colat, Aristo-
teles ad unum cuncta principium refert
simpliciter primum, nec cæteris connume-
ratum, & de officio Traductoris, de
omnipotentia dei, de Theologia
Platonis, & Aristotelis.

His itaq; prælibatis, primum in hoc uolumine
ostendemus, Aristoteli, melius rectiusq; Pla-
tone, de deo sensisse, deinde quod Aristoteles, trini-
tatem unius dei subintellexit, Plato minime, tertio quod

nihilò producta omnia de uoluntate dei Aristoteles eſt
ſuit, Plato contra ex materia prima. Quarto q̄, uere
de animo humano Aristoteles differit, Plato ſigmenta
poetica retulit. Quinto q̄, dei prouidentia gubernari
hæc inferiora credidit Aristoteles, neceſſitate oia com-
pelli Platonici ſomniarunt, ex quibus omnibus, aper-
te perſpicitur, alieniſſimum à ueritate Platonem, conue-
nientiſſimum Ariſtotelem, cuius ex ſcriptis plurimum
eccleſiæ dogmata iuuantur, quæ à platoniciſ aperte
oppugnantur, Primum igitur omnium platonici autho-
rem ſuum, ad aſtra efferentes, pie ipſum aiunt, ac do-
cte ad unum uniuerſa, retuliſſe deum primum. Nã &
ſi multos inquit deos, nominet, omnes tamen à pri-
mo, ſecundum immediate, alios mediate factos, eſſe opi-
natur, Ariſtoteles uero nullibi ad primum cuncta redu-
cit, nam primum quod dicit non absolute primum, ſed
motorem primum quia primi mobilis motorem arbitra-
tur, hæc illi cum dicat, chachinnum mihi, nec dubito
quin omnibus ueri ſtudioſis, maximum excitent, phy-
loſophum enim appellant, qui creaturas quaſi deos co-
lebat, qui unum primum uerbo ſolum, ſecundum &
tertios & omni no factos, ipſa re adorabat, idq̄; patri
non erubeſcūt, multos enim, ut predicant, à primo pri-
mum, deinde à ſecundo ac tertio factos Plato credidit
deos, & ſi hucusq̄; progressus, nihil aliud addidiſſet,
quoniã proniores ſemper ad cõciliandũ eſſe debemus,
putarem id ab eo ſic dictũ eſſe, quemadmodũ diuinæ
quoq̄; ſcripturæ, homines, non nunquam dei nomine,
uocant. Scribitur enim, ego dixi dii eſtis, preſertim cum

D iiii

addat factum fuisse, a primo secundum, & ad huc
tertium, & sic serie quadam, alios deos, non unum ab
uno semper; sed a primo solummodo secundum, à se-
cundo tertium; & inde plures, sequitur enim si facti
fuerint, non re, sed nomine solum, deos esse, aut collatio-
ne; cum sicut immortales ad nos mortales cōferantur,
philosopho autem & ueritati, nulla de nominibus, tota
de rebus, cura est, nunc uero cum eos colat, colendosq;
nobis, ut factores nostros censeat, quid ab illis differt,
qui serpentes, & boues, qui feles, aliaq; huiusmodi mō-
stra coluerunt. An quia nobiliores ipse creaturas adora-
bat, prudentior, ingeniosior, doctiorq; a grestibus, &
brutalibus illis hominibus uidebitur? Omnis creatura
equaliter in infinitū distat a primo, nec cultus alii ado-
ratioq; nisi creatori debetur, quod etiā ipse uidit, sed si-
cut secundum deum, à primo factū & ad huc alios pu-
tat, sic nos à celestibus, & deo, cælum, solem, lunā, si-
cut deos, atq; productores nostros coli, adorariq;, in
ultimo de legibus præcipit, legeq; sancie dū iubet, uec
differt, si non corpora, sed intelligentias, orbes illos mo-
uentes, intellexisse ipsum cæli, lunæ, solisq; nominibus
contendant, stultius enim est in corpora, q̄ in intelligen-
tias, dei honorē traducere. Impietas uero eadem, idolo-
rum enim cultus, & adoratio in utrisq; inuenitur,
est enim idolatria pietatis, spei, adorationis, à creatore ï
creaturā translatio, o peritum hominē, qui rebus natu-
ralibus, idest corporibus, eum cultum, qui deo uero ac
primo, ut phylosophi dicere solent, & ipse exhibet, &
cæteris idē facere præcipit. At Aristoteles multo recti-

us, & ita, ut pietati, si recte intelligitur, nullo se obiiciat pacto, nullum enim apud eum inuenitur uerbum quo quis posset animum inducere, nō primā & supramā solūmodo causam ipsum adorasse, immo aut cōtra, cœlestia corpora, non modo non adoranda esse, sed inferiora quodam modo atq; ignobiliora hominibus ostendisse inuenitur. In secundo enim de generatione atq; corruptione, iuxta calcem, ubi harum ipsarum rerum causas quærit, quoniam inquit, quod melius est, id appetere naturam asserimus, tsiq; melius esse, q̄ nō esse, idq; impossibile in omnibus esse, quoniam longius ab ipso principio absunt, reliquomodo uniuersum deus adimpleuit, cum generationem fecerit cōtinuā. Primū igitur anima luertendū, quod omnia expetere principium primum asserit, sempiternā enim omnia durationē ideo appetunt, ut primo possint assimilari principio, deinde quæ propinquiora sunt primo, sempiternæ singula esse substantiæ, nam quæ longius ab ipso absunt, reliquo modo sempiterna esse ait, duos enim sempiternitatis modos ponit, alterum singularium, alterum spetierum, per successionem singulorū primo modo, propinquiora primo principio sempiterna sunt, reliquo q̄ longius absunt, generationem enim fecit deus, continuam, ut uniuersum inquit adimpleat, idest ut uniuersa, remotiora etiā, modo quo suscipere possunt, perpetuitate, donaret, propinquitatem de remotiōnem, non loco, sed proprietate quadam, idest similitudine atq; uestigio & imagine primi, rebus impressa, ut ego arbitror, intelligens, nec obstat q̄ cœlestia corpora primo modo sempiterna sunt

humana uero minime, cum tamen eiusdem penitus, in
quantum corpora, sint rationis, non enim quia corpora
ad illa consecuta sunt, sed quia totam singula, conueniē
tem sibi materiam exhauserunt, quod perspicuum fit,
et indiuiduorū, ut ita dixerim, singularitate, hac igitur
de causa, primum principium, qui est deus, cōtinuam
fecit generationē, ut saltem reliquo modo qui est secun
dum speciem, quoniam primo impossibile erat, sempiterna
sint etiā corruptibilia hæc, hunc uero esse reliquū mo
dum, exposuit dicens, cū generationem cōtinuā fecerit,
qua uero rōne generatio continua facta sit, id ipsum est
quod ad rem statim pertinet. Quare ipsum diligēter audiāt,
singulaq; uerba eius perpendant. Contrariorū inquit
causæ sunt, iccirco nec prima ratio generationis nostre
simpliciter fit, beatitudinem quandam ex generatione
inferiorum continua primo afferre, beatur enim à fine
suo unumquodq;, et finis profecto sic beat, sicuti finis
est, sed nos finis motuum celestium sumus. Ergo et mo
toris, saltem, per accidens, ergo dei quoq;, omnium quod
absurdissimum est, sed quid ad nos inquiet, si absurda,
hæc, ac inconuenientia tuum Aristoteli sequuntur,
non illū hæc sequuntur, sed eos qui dicunt, uel nihil natu
ræ uitio posse percipere, uel inuidia torqueri ostēdūt,
hō. n. uerbis ipse suis, sed fictiōibus platoniorū ac inui
diorū suorū falso ad hæc cōpelli uidetur, nā illi quidē,
primum motorem non primum simpliciter, nec primum
ipsum, nec principium primum nūminat, platonici ue
ro primum simpliciter sic appellari ab ipso fingunt, nec
uident primum simpliciter hoc principium ipsum ac pri

num absolute ac sine additione aliqua, nec esse primum
motorē, nec dici posse, si ad cæteras referas, iccirco quo
niam omnia huiusmodi nomina ipso primo absolute di
cta conueniunt, omnia enim ratione sibi attribuuntur,
Si uero ad cæteros referas, cæterisq; connumereres, qua
si similibus non conueniunt, & ideo absq; omni addi
tione ab Aristotile proferre solent, primum, aut primū
ipsum, & principium ipsum, similiter principium pri
mum, & cum prima causa deus, dei, sed non quasi cū
aliis connumeratus. Id accidit quia, non eiusdem ratio
nis potestatem habent in primis atq; in aliis, non enim
omnino uniuoce dicuntur de deo, & de creaturis, secū
dum Aristotelē, nec omnino equiuoce, sed analogice.
Ideo deus sicut prima causa & primum principiū, non
connumeratus aliis causis, atq; principiis uere dicitur,
sic primus quoq; motor, non connumeratus aliis motori
bus, uere dici potest, ab eo enim omnia sunt, quæ sunt,
per eum omnia uiuunt, quæ uiuunt, in eo mouentur
omnia, quæ mouentur. Si autem primum appellaueris,
quod secundis & tertiis connumeratur, nullomodo pri
mitas, ut sic dicam hæc, deo conuenit, repugnat enim
sibi ipsi ratio, nam quod sic primum est, non est simpli
citer atq; uniuersaliter primum, sed in aliquo ordine,
& ad cōnumerata est, ergo deus & primus motor sim
pliciter, atq; omnium absolute, id enim deus est, & si
mul etiam si cæteris connumeretur mortalibus, primus
motor esset, non absolute neq; simpliciter, sed in conu
merationis cæterorum ordine, quod impossibile peri
tus est, Hæc cū ita se habeant, primū absolute atq; sim

pliciter, & uniuersaliter nullis aliis cōnumeration, nullo modo in loco est. Audiamus quid ipse dicit, in primo de cælo, quare perfectiū est, quia nec locus, nec uacuum, nec tempus extra est. quas ob res, nec in loco sunt, quæ illic sunt, nec illius eorum quæ ultra extremam limitationem sunt, ulla mutatio, & statim. Vnde & ceterorum quorundam perfectius, quorundam imperfectius & esse & uiuere ipsum dependet. Hæc de primo hic per accidens dicta sunt, non enim de ipso sermo sibi nunc erat, nec turbetur quisquam, q, in plurali, quasi plura sint prima, sermo profertur, nō enī ita leuiter moueri debemus, præsertim i re tam apta, quæ tum rationibus ab eo sumptis demonstrari potest, tum expresse de unitate principii multa inueniuntur, ab eo dicta, quid enim mirum est, si ita dixit, uel quia scribentes plerunq; multa, pro uno accipiunt, uel quia solet trita omnium dicendi consuetudine uti, anteq; determinet, uulgo autem suis temporibus multos esse deos indifferenter dictum, minime nescimus. Hæc diximus, quasi nullam habeamus altiore rationem, quā, quoniam secunda questio perspicuā facit; modo interruptam duximus sed ad rem redeamus, non sunt in loco inquit quæ illic sunt, quia non est ultra extremam limitationem, locus, nec tempus, nec mutatio ulla, nec ut ego existimo, extra cælum ita deum esse arbitrabatur, ut intra cælum non sit, sed nullo ipsum in loco modo esse uoluit ostendere, nam si ultra uel extracælum, nō sit sed localiter intellexeris, pugnantia dixeris necesse est; nullo igitur modo primum est in loco, atq; corru

ptionis causa est, sed ea quæ per ipsum orbem obliqua est, nam & cōtinuū & duos motus moueri in ipso est, necesse enim est, si generatio atq; corruptio futura, semper continua est, aliquid moueri semper, ne mutationes iste deficiant, duos autem esse, ne alterum solum eueniat. Continuationis igitur latitudo totius, accedendi autem ac recedendi obliquatio causa est, quoniam generatio atq; corruptio contraria sunt, contrarias esse inquit causas oportet suas, sed motus totius unius atq; simplex est, non igitur est ipse generationis atq; corruptionis causa, sed solum continuationis harum mutationum. Obliquatio autem Zodiaci, per quem sol & ceteri planetæ parum declinantes à via solis, quæ per medium obliqui circuli semper est, accedendi propius, & recedendi longius causa est, est autem accessus solis generationis causa, recessus corruptionis, aliorum uero planetarum, secundum rerum conditiones, quasi enim adiuuantes cause sunt. Ideo astrologi, aspectus eorum ad solem unde stare, progredi, regredi cognoscuntur, diligenter considerant. Si ergo continuationis harum mutationum latitudo maxime totius, qua ceteri quoq; orbis feruntur, causa est, ipsarum uero mutationum Zodiaci obliquatio & motus solis, atq; planetarum obliqui, necessario sequitur, ut propter generationem atq; corruptionem, continuationemq; ipsarum, facti cæli sint, immo autem ad huc modo quodam factos expresse predicat, fecit enim inquit deus generationem continuam, cōtinua uero est propter motum totius, ipsa uero generatio fit inq; per accedendi motum, ergo & motum totius & motum

accedendi atq; recedendi deus propter generationem:
atq; corruptionem fecit, et si motus ipsos, ergo et mo-
bilia, quorū sunt ipsi motus, cœli ergo propter has mu-
tationes modo facti sunt quodam, addam etiam, q, mo-
tores ipsorum. Nam quomodo propter generationē mo-
bile aliquid est, eodem profecto modo erit etiam ipsius
mobilis motor, et hoc est, quod in phýsico dicitur audi-
tu, sumus enim etiam nos, quodammodo finis, simplici-
ter enim et ultimus omnium finis, prima causa est, sed
nos quodam inquit modo, nam si motus propter gene-
rationem similiter, et continuationem ipsius facti sunt,
ergo et mobilia etiā, atq; motores, modo, ut diximus,
quodā. Videte igitur, videte quæso, quis catholice ve-
ritati adheret. Plato ne qui ad scelus ydolatriæ p̄ ipier-
tatem, ac ignorantiam excidit et cœlestia corpora qua-
si deos colit, atq; adorat, cæterosq; ad id legibus ipel-
lit? An Aristoteles, qui propter homines ipsa moueri sen-
tit, prædicat, demonstrat; Nam si propter generationem
et continuationē ipsius mouētur, propter homines cer-
te mouentur, aperte namq; cætera quæ generantur, at-
q; corrumpuntur, hominum gratia sunt, nec quicquid
eorum est, quod ad nostrū tandem usum reduci neque-
at. Sed altiora his, latere hic uideo, motum enim omnē
cœlestium, harum mutationum gratia esse aperte dicit.
Quare simpliciter finis, gratia cuius, hæ ipse mutatio-
nes motuum cœlestiū sunt, si ergo, ut uera pietas, præ-
dicat, terminabitur aliquando generatio, motus quoq;
cœlestium necessario cessabunt, finis enī cuius gratia,
maxima causarum est, quare ipso cessante, cæteras quoq;

quod id pati necesse est. Verum generatio, motuum quidem simpliciter finalis causa est, corporum uero caelestium non simpliciter, neque in quantum corporum, atque substantiarum, sed in quantum mobilium. Quare homo caelestibus etiam corporibus finis est, non autem simpliciter, sed modo quodam, motorum uero finis, homo est, nec simpliciter in quantum sunt, neque ut motores, sed per accidens, quod apertius paulo postea faciemus, nunc illud dicendum, quod et maxime necessarium est, et aut ignorantiae crimine, aut calumnie platonicos arguit omnes, primum motorem inquirunt deum omnium, Aristoteles esse opinatur. Quomodo igitur, o uiri uos docti, sanctique, motui primum mobilis, continua generatio finis cuius gratia erit secundum ipsum, hoc enim admissio sequitur actionem primum, quae est semper mouere, cum gratia primus motor quodammodo in loco est, primus ergo motor, qui primum mobile mouet, non est illud primum, de quo nobis quaestio est, nam et si modo corporum in loco non est, non est tamen in orbe alio, sed solum in primo, in loco enim esse, aut sicuti corpus dicitur, quod extrema continentis superficie ambeatur, aut quia hoc uel ibi et non alibi sit, qui modus omnibus, praeter primum, intelligentis, necessario conuenit. Quare primus quoque motor, qui primum mobile mouet, sic certe in loco est, nec potest dici extra caelum, nec ultra primam latitudinem esse, cum in ipso primo mobili ab omnibus et ab Aristotele esse asseratur, primum non ultra primam latitudinem et extra caelum est, aliud est ergo natura primus motor, a primo simpliciter, praeterea isti primo, quod est

tra extremam lationem, & extra caelum est, nulla per
nitus mutatio accidit, quare nec p se, nec per accidēs,
locali motu mouetur, primus motor in ordine, quāuis
non mouetur per se, mouetur tamen per accidens. per
se namq; per locum moueri dicitur, quod motu suo lo-
cum mensurat in quo mouetur, & ideo motu locali, nō
nisi corpora per se mouentur, per accidens uero moue-
tur, si quid incorporeum in corpore mobili est, sed pri-
mus motor, non alibi q; in primo mobili est, mouetur er-
go ad motum eius, nam quicquid in mobili est, sicuti
est ita mouetur. Aut ergo sicut aia in corpore, aut si-
cut gubernator in nauī, aut quouismodo alio, primus
motor in ordine mouetur, non est ergo hic primus mo-
tor ipsum primum, secundum Aristotlem. Ad huc pri-
mum simpliciter principium, etiam primum ab ipso ap-
pellatur, sicut paulo antea dicebat. Quoniam lōgius ab
ipso principio absunt, Hoc idem etiam primam Aristo-
telici causam uocant, primo uero mobili appropriatum
motorem, nemo principium ipsum id est primum, nemo
primā absolute causam appellauit. Collige igitur, quod
sequitur, accedit, quod & esse & uiuere cæterorum or-
bium, cæterorumq; motorum, nemo compos mentis à
motore primi mobilis dixerit dependere, cæterorum ue-
ro, id est omnium aliorū solo primo excepto, & esse &
uiuere ab ipso primo, sicut ipse ait, dependen-
tet, superiorū
quidem perfectius, quoniam perfectiora sunt, & perfe-
ctius uiuunt. Inferiorum autem imperfectius, nō ergo
primi mobilis primum simpliciter est, secundum Aristo-
tlem, etiam si platonici dirūpantur. Sed forsā eo quod
statim

Statim additur minus intelligentes perturbantur, is te
eni, attestatur autem dictis, q̄ ita se habeant, quia nec
aliud melius est, quod mouebit, esset enim illud diuini
us, nec malum ullum habet, neq̄; indigens ullorum bo
norum suorum est. Ecce dicet quispiam, nō esse ait, ali
ud melius quod mouebit, nam si esset, esset aliquid di
uinius, non est autem diuinius ipso quod mouet. Id eni
uerba ista significāt, ergo primi mobilis motor, diuinis
simum, ut sic dicā, secundum ipsum Aristotlem, & opti
mum est. Quare primum simpliciter horum atq̄; simi
lium, facile a superioribus habetur solutio, dictum est
enim, q̄; primum, si ad aliquem ordinem redigitur,
naturam coordinatorum sapit, atq̄; ideo nullo pacto
de primo simpliciter dici potest, sin uero absolute ita di
citur ut nullo modo alii connumeretur, atq̄; coordi
netur, sic de deo uero solum dicitur. Iccirco materiam
& formam prima principia dicimus, ceteris principi
is naturalium rerum connumerantes, nec prima solum,
sed simpliciter, etiam prima rerum naturalium princi
pia, materia & forma recte dicuntur. Nam cum simpli
citer, uniuersaliter, atq̄; per se significet, si materiam &
formam prima principia simpliciter dixeris, nec aliud
addideris, uehementer erraueris, dei ueri potestatem, ma
terie, atq̄; formae attribuens, sin autem rerum natura
liū addideris, recte dixeris, uniuersaliter enim atq̄; p̄
se, rerum naturalium omnium materia & forma, prima
principia sunt, deus autem primum principium, non
naturalium solum rerum, sed omnium est, quapropter
nec connumeratur aliis, nec primum relatione ad secū

E

dū dicitur, sed absolute primū. Similiter elementa quatuor, nonnulli prima corporum elementatorum appellant principia prima, prima uero principia sine additione ulla non dicunt, et litteris elementa, primaq; principia uocamus, et recte, si statim attulerimus, uocis articulatæ. Quas ob res perspicuum est, primū principium non cōnumeratum, neq; coordinatum, sed absolute simpliciter, uniuersaliterq; absq; additione aliqua, idest in ordine aliquarum rerum, sed omnium rerum, deum benedictum esse. Ipse quoq; similiter et prima causa, et primus motor non connumeratus, neq; in ordinem aliquem reductus, uere solus, et est, et dicitur, quid igitur, quid igitur est, quo turbantur? quæ repugnantia? Quæ contradictionis uel minima suspitio? Ego enim contra mirum immodum, omnia inter se cōuenire quadrareq; uideo. Nam cum dixisset, nullo pacto esse in loco, id primum de quo nunc agimus, et esse ultra primā lationem, et extra cælum, nec ullam ei mutationem accedere, esseq; cæterorum omnium, præterq; sui ipsius, causam primam, unde omnium et esse et uiuere dependet, quorum singula, non motori primi mobilis, sed motori primo simpliciter cōueniunt, simul autem capta, ipsius ueri dei, ego descriptionem, et diffinitionem quandā, quātam homines capere possumus, appellari, statim intulit argumento, ac testimonio illud esse, quod non est aliud melius quod mouebit, quibus uerbis superiora, quasi testimonio quodam, confirmantur, ut ipse ait, Superiora uero, non de motore, qui quasi affixus, in primo mobili sit, non de motore, qui sic alicubi sit, ut ali-